

PÉTERFI BERNADETT ZSUZSANNA

Makkai Béla: *Idegenben.*

Tanulmányok a magyar–magyar kapcsolatok korai történetéből

Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó,
2004. 208 p.

Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn.
(gróf Széchenyi István)

Makkai Béla történész, kisebbségkutató, a történelemtudomány kandidátusa. 1985-ben szerezte diplomáját az Eötvös Lóránd Tudományegyetem történelem–pedagógia szakán, majd 1995-ben doktorált. Doktori disszertációjának címe *Slavoniai actio és a horvátországi magyarság 1904–1920*. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tanszékvezető docense. Kutatási területéhez tartozik a peremterületeken élő magyar kisebbség története, valamint a nemzetpolitika, különös tekintettel a magyar–horvát és a magyar–román viszony alakulására a 19–20. század fordulóján. Emellett végez kutatásokat a református misszióegyház tevékenységével, valamint a kisebbségi sorsban élő magyarság sajtójával kapcsolatban is.

2004-ben jelent meg a Határon Túli Magyarok Hivatalának és a Károli Gáspár Református Egyetem Hallgatói Önkormányzatának támogatásával az *Idegenben: tanulmányok a magyar–magyar kapcsolatok korai történetéből* című tanulmánykötet, amely ugyan nem egy friss kiadású mű, mégis több szempontból aktuális. A közeljövőben várható a szerző legújabb kötetének megjelenése, amely az ó-romániai akcióról írt önálló monográfia. Az *Idegenben* című kötetre tekinthetünk ennek egyfajta előzményeként is, hiszen ebben szerepelnek először a regáti magyarság sorsát érintő tanulmányok. A 20. századi magyar történelem egyik legnagyobb tragédiája, hogy a trianoni békediktátum következtében magyarok milliói szakadtak el az anyaországtól. Ennek egyik előzménye, hogy a dualizmus kori politikai elit elhibázott nemzetpolitikát folytatott. A több mint tízéves kutatómunka eredményeképp megszületett kötet a szerzőnek határozott céljai voltak. Egyrészt tanulságul szánta a mai döntéshozók számára, hogy a határon túlra szakadt magyarság helyzetét és a magyar–magyar kapcsolat javulását szolgálja. Másrészt a szerző fontosnak tartotta a kommunikáció beindítását és a szakmai viták megtartását az előrelépés érdekében. A közölt tanulmányok a magyarság önismeretének és ezáltal öntudatának erősítését, valamint a szomszédságismeretet egyaránt szolgálják.

A határon túli magyarság sorsa 1920 óta mindig is napirenden lévő kérdés, ráadásul ezzel kapcsolatban sok az idők folyamán kialakult és mai napig megoldatlan probléma, így Makkai Béla *Idegenben* című kötetével mindenkor aktuális problé-

mát feszeget a trianoni béke előtti magyarsággondozás két fontos területének bemutatásával.

Az *Idegenben* című kötet 208 oldalon keresztül két részre bontva, a délszláv és román régiók története alapján mutatja be az idegenben élő magyarság nemzeti gondozásának dualizmuskori programját, melynek elvi alapjait miniszterelnökségi titkárként, majd tanácsosként Klebelsberg Kuno dolgozta ki. Az első rész négy tanulmányt tartalmaz, amelyek a délszláv régió magyarsággondozását mutatják be, míg a második rész öt tanulmánya az ó-romániai akciót ismerteti. A tanulmányok igen sokrétű, esetenként korábban feltáratlan forrásanyagra épülnek. Megtalálhatóak közöttük a korabeli szakirodalmak, levelezések, külügyi iratok és idegen nyelvű források egyaránt. A kötet egyértelműen a tudományos és politikai célközönségnek készült. Nyelvezetének, szerkesztésének és a téma átfogó vizsgálatának köszönhetően azonban a laikus érdeklődők számára is kiváló olvasmány lehet.

A székely kivándorlás kérdésével korábban többen is foglalkoztak, érintve a romániai magyarok helyzetét. Egyed Ákos az 1960-as években összefoglaló jelleggel foglalkozott a székely kivándorlás hátterével, annak okaival, különös tekintettel az arányosítás és tagosítás kérdésére, valamint Székelyföld gazdasági hanyatlására. Venczel József az 1880–1942 közötti időszakban vizsgálta a székelyek kivándorlását. Az 1902-es tusnádi kongresszus eseményeit Gidó Csaba tárta fel, Oroszi Sándor pedig a kongresszus erdészeti határozatait vizsgálta. Varga E. Árpád és Nyárády R. Károly népszámlálási adatokat publikáltak. Vincze Gábor történésznek a témával kapcsolatos kötete 2009-ben jelent meg *Gúzsba kötött kisebbség. Magyarok a 20. századi Romániában* címmel. Dr. Balaton Petra, a Károli Gáspár Református Egyetem adjunktusa disszertációját szintén a székely akció témakörében írta: *A székely akció története, 1902–1914 (Állami szerepvállalás Székelyföld felzárkóztatására)*.

Magyarországon a kiegyezést követő évtizedekben kezdetét vette a kulturális és gazdasági fejlődés, valamint a demográfiai robbanás. Az ország veszített mezőgazdasági jellegéből, a fejlődő ipari szektor nem tudta alkalmazni azt a munkaerő-többletet, amely a népességnövekedés következtében kialakult. Ennek hatására megkezdődött a magyarság kivándorlása a Monarchia peremterületei felé. A Széll-, Darányi- és Tisza-kormányok a „faji erő megóvása” érdekében kidolgozták azt az új (önvédelmi) nemzetpolitikai koncepciót, melynek célja a peremterületeken élő magyarság asszimilációjának megakadályozása volt. A stratégia részeként biztosítani kívánták az anyanyelvi hitéletet és oktatást, a magyar nyelvű sajtót, valamint a kulturális és érdekvédelmi szervezeteket. Ennek kivitelezését a regáti magyarság körében a katolikus főpapság által 1861-ben alapított Szent László Társaság vállalta magára, a szlavóniai akciót pedig a Julián Egyesület vezette. Mindkét szervezet tapintatosan a magyar kormányzat fedőszervezeteként működött, nehogy a két ország belügyeibe való beavatkozás vádjá érje a magyar államot.

A kötetben közölt összesen kilenc tanulmány nem csak a peremterületen élő magyarság mindennapjait, felekezeti és kulturális életét, oktatási lehetőségeit és sajtóorgániumait mutatja be, de rávilágít az ott élő magyarság és az anyaország köl-

csönös viszonyára is. Emellett a szerző nagy számban közöl statisztikai adatokat, amelyeket gazdag képanyaggal tarkít. A tanulmányok csak a legfontosabb történések, az általános jellemvonások és aspektusok leírására szorítkoznak. Jó példa erre a *Református magyar iskola és szeretetház – Vukovár (1904–1919)* című tanulmány, mely éppen azért került bele a kötetbe, mert a vukovári példán keresztül a magyar–horvát viszony és a szlavóniai akció egyes aspektusai is jól szemléltethetőek.

A kötet minkét részében található egy-egy tanulmány, amely az adott régió és a magyarság kapcsolatát jellemzi. Az *aktív kisebbségvédelem ellentmondásai a szlavóniai magyarság körében a 20. század elején* című tanulmány a magyar–horvát viszonyt taglalja. A két ország kapcsolatát nagyban meghatározta az ezeréves együttélés. A társországi lét és a korabeli konfliktusok vizsgálatával a szerző alapot kíván szolgáltatni a máig ható kérdések közös rendezésére szakmai vitákon keresztül. A magyar és a román állam kölcsönös bizalmatlanságon alapuló viszonyának vizsgálata során eddig kevés szó esett a kivándorolt magyarság sorsáról. A románok magyarságképpen a kivándoroltak nem változtattak, ahogyan a két ország bonyolult kapcsolatán sem.

Bár külön fejezet nem készült róla, a kötetben jól kirajzolódik a két régióban élő magyarság közötti mentalitásbeli különbség. Sem a szlavóniai, sem a romániai akció nem mondható sikertelennek, ám jól látható, hogy Horvátországban a Julián Egyesület nagyobb eredményeket tudott elérni. Ennek legfőbb oka, hogy a szlavóniai magyarság jóval befogadóbb volt az akció által nyújtott lehetőségekre. Ez viszont azt a negatív hatást hozta magával, hogy amikor a világháború kitörése miatt a magyar államnak nem volt lehetősége tovább támogatni az ott élő magyarságot, azok egy része nyitottságuk miatt hamarabb asszimilálódott. Ezzel szemben a romániai akció mondhatni döcögősebben haladt, bár voltak jelentős eredmények, az ottani magyarok (főleg a székelyek) mentalitása miatt az erőfeszítések nehezebben érték célt. A regáti magyarok éppen az eredmények elérését gátló makacsságuk miatt nehezebben olvadtak be a többségi társadalomba.

Az *Idegenben* című kötet a történettudomány, a kisebbségkutatás és a nemzetpolitika szempontjából egyaránt hiánypótló alkotás. Nem csak a korábban fel nem tárt források feldolgozása miatt, hanem a témájának elvülhetetlensége miatt is. Makkai Béla történészi szemléletét jól jellemzi a gróf Széchenyi Istvántól származó fenti idézet. A szerző érezhető tisztelettel, ám a szükséges kritikával tárta fel a múlt eseményeit a jelen számára. A sokszor említett cél, a szakmai viták megtartása pedig tudatos munkálkodás a jövőn. Az *Idegenben* című mű egyfajta hidat képez a múlt és a jelen között, melynek célja egy élhetőbb jövő a határon túlra szakadt magyarság számára.